

Inovační politické činnosti a institucionalizace agendy lidské bezpečnosti:

Případová studie vztahu nevládních aktérů s vládami vybraných členských zemí Human Security Network*

NIKOLA HYNEK A ŠÁRKA WAISOVÁ**

Abstract: Innovative Political Practices and the Institutionalization of Human Security Agenda: A Case Study of the Relationship Between Non-governmental Actors and the Governments of Selected Members of the Human Security Network

This analysis deals with innovative political practices that are claimed to have occurred during the materialisation of the human security agenda. Specifically, the article examines the platform known as the Human Security Network (HSN) from a perspective focusing on the relationship between governments of selected HSN members on the one hand, and nongovernmental actors on the other. After distinguishing the governmentality approach (which serves as the theoretical backbone of this piece) from a rather problematic global governance approach, the text focuses attention on the notion of power – its nature and various figurations. The subsequent section introduces the HSN as a new type of transnational political community, tackles the politics of collective identity formation, and finally situates the platform within a wider context of security organizations. What follows is an empirical analysis of selected members of the HSN divided into three clusters, resting on the clarity of their governmental rationality and collective identity.

Keywords: Human Security Network, governmentality, global governance, soft power, transnational political community, non-governmental actors, middle power

1. Úvod

Mezinárodní vztahy prošly ve 20. století mnoha zvraty a proměnami, které se významně odrazily v charakteru a uspořádání mezinárodního systému. Zatímco celá staletí byly za hlavní

* Za podnětné komentáře děkujeme dvěma anonymním recenzentům. Stať vznikla v rámci řešení grantového projektu 407/06/P008, podporovaného Grantovou agenturou České republiky.

** Nikola Hynek je studentem magisterského programu „Global Security and Development“ na University of Plymouth ve Velké Británii. Šárka Waisová je vedoucí Katedry politologie a mezinárodních vztahů Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni.

Kontakt: nikola.hynek@postgrad.plymouth.ac.uk; waisova@kap.zcu.cz.

hráče mezinárodního systému považovány státy, ve druhé polovině 20. století si politikové a badatelé kladli stále častěji otázku o vlivu nevládních aktérů¹ na zahraniční politiku států a mezinárodní vztahy. Po skončení konfliktu Východ-Západ, který přispěl k další významné transformaci charakteru mezinárodního systému, již není pochyb o tom, že nevládní aktéři se nezanedbatelně spolupodílejí jak na formování, tak i výkonu zahraniční politiky v řadě zemí. Dnes si již neklademe otázku, kdo hraje na hřišti mezinárodních vztahů, nýbrž podle jakých pravidel se na pomyslném hřišti hraje. Pravidla mezinárodní hry vznikají na základě opakovaných a častých interakcí mezi jednotlivými aktéry, následně často vtělenými do institucí, přičemž tyto interakce jsou ovlivněny charakterem mezinárodního prostředí, charakterem aktérů a povahou moci.

V oboru mezinárodní vztahy můžeme sledovat dva koncepty interakcí a vztahů mezi vládami a nevládními aktéry, 1. koncept označovaný jako globální vládnutí (*global governance approach*) a 2. koncept označovaný jako racionalita vládnutí (*governmentality approach*). Koncept globálního vládnutí, jenž je obvykle chápán jako politická dimenze procesu globalizace, je základem většiny současných studií vztahu mezi vládami a nevládními aktéry. Jak ukážeme níže, koncept globálního vládnutí přináší při uchopení vztahů a interakcí mezi vládami a nevládními aktéry řadu problémů. Autoři této stati mají zato, že druhý z uvedených konceptů, tj. koncept racionalit vládnutí a jejich změn mnohem lépe vystihuje současnou tvář vztahů mezi určitými vládami a nevládními aktéry.

Cílem předkládané stati je analýza vztahu vlád a nevládních aktérů na pozadí jedné z nejzajímavějších současných inovačních činností, jež probíhá v bezpečnostní oblasti; konkrétně bude studována úzká spolupráce mezi těmito dvěma entitami v rámci institucionalizované platformy agendy lidské bezpečnosti – *Human Security Network* (HSN/dále srov. např. Waisová 2006). Jak tato studie ukáže, pro většinu států HSN je propagace lidské bezpečnosti a zahájení resp. posilování spolupráce s nevládními aktéry nejen snahou o prosazování společného dobra, nýbrž cestou ke zformování (nové) zahraničně-politické identity, která zahrnuje proměnu image státu.

Jak ukážeme, s proměnou vztahu mezi vládami a nevládními aktéry směrem k určitému typu racionalit vládnutí souvisí i motivace členských zemí HSN pro přijetí, propagaci a prosazování lidské bezpečnosti. Jak bude ukázáno, prosazování určité koncepce společného dobra – zde konceptu lidské bezpečnosti – je v řadě států prováděno dohromady vládou a nevládními aktéry. Na druhou stranu si autoři této studie jsou vědomi skutečnosti, že symbiotický vztah mezi vládami a nevládními aktéry není univerzálním principem současné světové politiky, a dokonce, jak ukáže empirická analýza v této stati, ani univerzálním principem v rámci HSN. O to zajímavější však bude nastínění významu změn racionalit vládnutí, které vedly k vytvoření HSN, stejně jako zčásti sdílených a zčásti odlišných motivů vedoucích vybrané země k účasti v HSN. Strategii této studie je tak možné označit jako strategii *omezených zobecnění* (srovnej Price a Reus-Smit 1998).

V první části stati vysvětlíme rozdíl mezi globálním vládnutím a racionalitou vládnutí a ukážeme, jaké možnosti poskytuje druhý jmenovaný koncept. V rámci použití druhého uvedeného přístupu bude zkoumána proměna charakteru moci. Druhá část stati se zaměří na představení HSN jako nového typu politického společenství. Prosazování agendy lidské bezpečnosti tímto společenstvím bude kontextualizováno srovnáním překryvů ve členství vybraných zemí v HSN, EU a NATO, stejně jako srovnáním základních charakteristik těchto

tří klubů v nabídnutém schématu. Třetí – empirická část – seznámí čtenáře se stavem vztahů a interakcí mezi vládami a nevládními aktéry v oblasti lidské bezpečnosti ve vybraných členských státech HSN. Současně se pokusíme odhalit motivy, které vedly jednotlivé státy k prosazování lidské bezpečnosti, resp. k jejich členství v HSN. V závěru stati pak srovnáme podobnosti, resp. odlišnosti vývoje vztahu mezi vládami a nevládními aktéry ve zkoumaných zemích. Ačkoliv je členem HSN 13 zemí (Chile, Kanada, Kostarika, Irsko, Jordánsko, Mali, Nizozemí, Norsko, Rakousko, Řecko, Slovinsko, Švýcarsko a Thajsko), předkládaná stať se zaměřuje na dvě střední mocnosti², jež stály u rozšíření původně bilaterální Lysøenské deklarace na HSN a konstituovaly pravidla klubu – tj. Kanadu a Norsko, a země, jež jsou současně členy HSN a EU – Irsko, Nizozemí, Rakousko, Řecko a Slovinsko. Důvody tohoto výběru jsou dva: prvním a konceptuálním důvodem je obecné přesvědčení autorů, že nadnárodní politická společenství nelze studovat izolovaně od širšího kontextu, zde ostatních mezinárodněpolitických klubů zabývajících se bezpečnostní agendou; druhým a ryze praktickým důvodem byla následně skutečnost, že v případě ostatních členských států nebyly k dispozici dostatečně relevantní zdroje. Jedním z cílů práce tak je i zvýšení povědomí o stále nedostatečně teoretizovaném tématu HSN a inovačních politických činnostech probíhajících v rámci této platformy.

2. Kdo vládne lodi vs. jak je loď řízena

Koncept globálního vládnutí je založen na předpokladu komplexních vztahů mezi různými typy aktérů v současné světové politice. V těchto vztazích dochází ke změnám ve sférahách autorit na různých úrovních vládnutí a následně k rekonfiguraci moci (srovnej Held a McGew 2002; Rosenau a Czempiel 1992; Rosenau 1990; pro aplikaci srovnej např. Price 1999). Představu konceptu globálního vládnutí o vztahu mezi vládami a nevládními aktéry vystihuje metafora hry s nulovým součtem: Politická moc je přenášena z erodujícího státu na globální občanskou společnost, přičemž moc, kterou získává občanská společnost, stát ztrácí. Již klasickou a pravděpodobně nejvlivnější publikací, která reprezentuje uvedený přístup, je Rosenauova kniha *Turbulence in World Politics*. Autor tvrdí, že národní stát ztrácí svoji moc na úkor nevládních aktérů. Současná, resp. budoucí světová politika se bude vyznačovat bifurkací makrostruktur mezinárodních vztahů. Výsledkem tohoto procesu bude posilování napětí mezi nadnárodním a mezinárodním (mezistátním) „světem“ (Rosenau 1990: 453–454).

Jak jsme zmínili v úvodu, koncept globálního vládnutí se stává problematickým zejména co se týká vypodobnění vztahu mezi státem a globální občanskou společností. Tento vztah je popisován jako vztah založený na konkurenci (soutěži o moc) a neslučitelnosti zájmů. Jakkoliv je tento koncept založen na předpokladu, že moc státu se zmenšuje a autoři tohoto přístupu se snaží stát konceptuálně nahradit, základní předpoklady jsou neoddelitelně spjaty s analýzou, v níž je stát stále středem pozornosti. Tím, že se tento přístup snaží vypovídat o státu jako o obecné kategorii, kritériem této výpovědi je zcela nezbytně institut státní suverenity, která je všem národním státům společná a vytváří základ generických kolektivních identit států (srovnej Ruggie 1998).

Druhý – alternativní – koncept spatřuje za procesy a stavem současné světové politiky nikoliv přenos moci z vlád na nevládní aktéry, nýbrž změny v tzv. racionalitách vládnutí

(*governmentalities*). Ty se vyznačují proměnami aktivit aktérů, včetně míry jejich autonomie a odpovědnosti, což vede k proměně způsobu vládnutí. Nárůst autonomie a odpovědnosti nevládních aktérů je způsoben přechodem od racionality vládnutí *organizované modernosti* k *neoliberální racionalitě*, v jejímž rámci je občanská společnost přetvořena z pasivního objektu vládnutí na entitu, jež je současně subjektem i objektem vládnutí (Foucault 1991; dále srovnej Lerner a Walter 2004; Dean 1999). Otázka „kdo vládne lodi (rozuměj mezinárodnímu systému)?“ je nahrazena otázkou „jak je loď řízena?“ (Sending a Neumann 2004).

V předkládané stati vycházíme – jak jsme uvedli již výše – z konceptu změn v racionalitách vládnutí. Tento přístup jsme zvolili zejména proto, že se domníváme, že vztah mezi vládami a nevládními aktéry není vždy soutěživý, nýbrž v řadě případů symbiotický. Máme zato, že sebesdružování, autonomizace, zasíťování a vytváření vlastních priorit nevládními aktéry nemusí být protikladem zájmů vlády jako instituce, ale spíše prerekvizitou zvýšení statutu a vlivu těchto států. Parafrázujeme-li Gordona (1991), můžeme říci, že změna v racionalitách vládnutí není degovernmentalizací jako takovou, neboť nevládní aktéři nejsou konkurenty vlády, ale jejími partnery. Degovernmentalizaci a vztah mezi vládami členských zemí HSN a nevládními aktéry zkoumáme jako součást procesu inovace mezinárodní politiky.

Předkládaná stat' dává do souvislosti vytvoření agendy lidské bezpečnosti a její institucionalizaci v podobě HSN se dvěma komplementárními procesy, jež dohromady vytvořily strukturální podmínky pro nový typ vědění o lidské bezpečnosti. Prvním procesem, jenž byl pro tuto změnu nezbytným, nikoliv však sám o sobě dostačujícím, byla změna racionalit vládnutí v určitých státech po skončení studené války. Vlády těchto států přešly v rámci tohoto procesu z režimu organizované modernosti směrem k neoliberálnímu režimu. Klíčovým se stává proměna vlivu vlády jako instituce na vědění o bezpečnosti: zatímco v případě prvně uvedeného režimu je existence a obsah vědění pevně svázán s vládou, v druhém případě je toto pouto rozvázáno a vědění je v řadě případů vytvářeno nevládními aktéry. Tato změna byla umožněna 1. ochotou řady vlád rozšířit konceptualizaci bezpečnosti z vojensky orientované národní bezpečnosti do konceptu, v němž jsou zahrnuty nové dimenze a nové referenční objekty (environmentální, sociální bezpečnost, resp. lidský jedinec apod.; srovnej Buzan, Waever a de Wilde 1998), 2. proměnou charakteru moci (viz dále) a 3. zvýšením participace nevládních aktérů na vytváření vědění o bezpečnosti. Tento vývoj nastal zejména v oblastech, které se staly bezpečnostními tématy po výše uvedeném rozšíření konceptu bezpečnosti, jenž následně umožnil nevládním aktérům sekuritizovat řadu témat týkajících se života lidského jedince (více srovnej Waisová 2005). Proto lze říci, že agenda lidské bezpečnosti vznikla díky rozšíření konceptualizace bezpečnosti o nevojenské hrozby a nestátní referenční objekty, přičemž hlavními sekuritizujícími aktéry byli nevládní aktéři a publikem vlády určitých zemí. Řečeno jinak, určité země nejdříve vytvořily nový bezpečnostní terén (strukturální podmínky) a nevládní aktéři následně představili řadu témat, jež byla predefinována do humanitárního rámu v rámci tohoto terénu na základě jejich vlastního vědění. Tyto dva procesy tak stojí u základů funkčně-symbiotického vztahu mezi konkrétními vládami (zejména kanadská a norská) a nevládními aktéry (humanitární a rozvojové nevládní organizace).

3. Proměna pojetí moci a její dopad na změnu racionalit vládnutí

Koncept změn racionalit vládnutí, jak vyplývá z výše uvedeného, předpokládá také, že dochází ke změně pojetí moci (*power*), její rekonfiguraci a změně ve sférách autorit. Moc již není koncentrovaná a lokalizovaná a není nadále chápána jako výraz vlastnictví. Moc přestala být pouhou schopností získat určitý statek či ovlivnit určitý výsledek a donutit druhého (ostatní) k tomu, aby činili to, co by jinak nedělali. Moc je namísto toho chápána jako utvářející, všudypřítomná a relační a je definována na základě praktických činností a úkolů vládnutí (Foucault 1984 a 1991; Sending a Neumann 2004). Vlády se snaží konvertovat své mocenské zdroje do efektivního vlivu, přičemž tento vliv může mít nejen donucovací či nařizovací charakter, ale také charakter zahrnující, lákající či přijímající. Zahrnující moc je schopnost ovlivnit to, co ostatní chtějí nikoliv donucením, nýbrž inovační politickou činností dávající ostatním příklad, prostor pro vlastní činnosti a politickou zodpovědnost.

Moc donucovací a nařizovací je velice často ztotožňována s materiální základnou moci, tedy tzv. *hard power*. Moc zahrnující pak obsahuje velice silné prvky tzv. *soft power*. *Soft power* představuje nepřímý způsob výkonu moci a nedonucovací, nenásilnou podporu atraktivních hodnot. Vyrůstá z hodnot, které jsou vyjádřeny konkrétní kulturou a politikou dané země a způsobem pochopení vlastní role v mezinárodním systému (Nye 2002: 8–9). *Soft power*, která díky svému hodnotovému základu může být určitým morálním příkladem, má schopnost přitahovat a lákat ostatní. Podle Josepha Nye dochází v posledních letech k poklesu vlivu *hard power* a zvýšení vlivu *soft power*, přičemž hlavní příčinou této proměny moci je postupující informační revoluce a pokračující globalizace (Nye 2002). Ačkoliv se oba typy moci doplňují a podmiňují, konkrétní státy se mohou ve vlastnictví jednotlivých typů moci výrazně odlišovat.

„Vlastníkem“, případně tvůrcem *soft power* není navíc jako v případě *hard power* výhradně vláda – řada zdrojů *soft power* má jen málo společného se zdroji dané vlády, vychází spíše ze společnosti, její kultury a jejích hodnot, chování a jednání (Nye 2002: 11). Výhodami při získání či posílení *soft power* jsou dominantní kultura a myšlenky, které jsou slučitelné s převažujícími (globálními) normami (v současné době zahrnují podle Nye zejména liberalismus, pluralismus a autonomii), přístup ke komunikačním kanálům a informačním technologiím a důvěryhodnost a spolehlivost daná jejich domácím i mezinárodním chováním (Nye 2002: 69). Domníváme se, že právě snaha vlád vykonávat politické činnosti prostřednictvím *soft power* je vede k větší spolupráci s nevládními aktéry, neboť ti jsou často nositeli kultury, hodnot a udávají rámce jednání a chování. Nevládní aktéři se stávají nositeli kultury a konkrétních myšlenek, které vytvářejí, rozšiřují a upevňují humanitární normy (např. Úmluva o právech dítěte, trestání válečných zločinů, podmínky humanitární intervence apod.).

4. Human Security Network: nadnárodní politické společenství a jeho kontext

Jak podotýká Said (1993), na širší globální úrovni vznikají nová seskupení, jež se rozprostírají napříč hranicemi, typy a národy a podstata jejich bytí je stále výraznější; právě tato nová seskupení rozhybávají a soupeří s fundamentálně nehybnou představou národní identity, jež byla podle tohoto autora jádrem kulturního myšlení éry imperialismu. Human Security Network (HSN) ztělesňuje konkrétní příklad nových seskupení, o nichž Said hovoří.

HSN je konkrétně možné označit za *nadnárodní politické společenství* (transnational political community, TPC; srovnej Cronin 1998) Ačkoliv je termín „nadnárodní“ v teorii MV již od svého představení většinou používán jako typ interakce, v níž je alespoň jedna strana nestátním aktérem. (srov. Keohane a Nye 1971), předkládaná studie termín nepoužívá ve smyslu nadnárodních vztahů jako nevládních/semivládních vztahů – výjimkou je výše uvedená parafráze Rosenaua, jenž je přívržencem tohoto pohledu, nýbrž souhlasí s Croninem, že termín „nadnárodní“ se může vztáhnout na interakce mezi politickými elitami reprezentující státy (ministři, diplomaté atd.) ve světové politice. Tento pohled nahrazuje antropomorfní představu o státu jako unitárním aktérovi. Důvodem upřednostnění termínu „nadnárodní“ oproti „mezinárodní“ je skutečnost, že interakce těchto politických elit podléhají skupinovým dynamikám různých arén, v nichž probíhají jednání, a národní zájmy jsou – vedle univerzálně sdílených diplomatických pravidel, organizačních kultur multilaterálních fór a celkové odpovědnosti k lidstvu – pouze jedním ze zdrojů loajality těchto aktérů. Termín „nadnárodní“ taktéž současně vystihuje lépe nežli termín „mezinárodní“ partnerský politický vztah mezi řadou vlád a nestátními aktéry. Lze tak říci, že funkcí světové politiky je posléze snaha uvádět tyto různé zdroje odpovědnosti do rovnováhy/souladu (srovnej Cronin 1998: kapitola 1, fn. 6; Cronin 2003: 19, 21; pro analogický argument srovnej Bátora 2005: 49).

Autoři této stati vycházejí z Croninova (1998: 3–5) tvrzení, že o nadnárodním politickém společenství je možné hovořit tehdy, když si vlády sdílející společné sociální cíle a představy o jejich naplnění vybudují politické vědomí o těchto cílech. HSN je pružným klubem, u jehož zrodu stojí střední mocnosti a jehož hranice jsou značně propustné. Tato skutečnost je názorně patrná jak z řady aktivit, na nichž se podílejí vlády stojící mimo HSN, ale i z velmi těsné koordinace aktivit členských vlád HSN s nevládními aktéry. HSN je tak představitelem klubu s neoliberální racionalitou vládnutí, jež byla teoreticky naznačena v první části studie.

Studium motivace členů HSN nelze oddělit od studia kolektivních identit. Důvodem je skutečnost, že po skončení studené války se světová politika nacházela v reflexivním momentu makrostrukturální změny (srovnej Wendt 1999; Giddens 1984; Berger a Luckmann 1966), kdy národní zájmy v řadě případů ustoupily do pozadí a zviditelnily se kolektivní identity zemí, které byly v dobách makrostrukturálního klidu (např. během většiny období studené války) „neviditelné“. Jak podotýká Ringmar (1996), vědět, co chceme, je podmíněno tím, že víme, kdo jsme. Dynamika HSN naznačuje, že nadnárodní politická společenství si kombinací uvědomění si vlastní odlišnosti a uznáním ze strany mezinárodního společenství vytvářejí zřetelnou nadnárodní identitu, která je více než agregací národních identit členských zemí. Vládní představitelé se snaží hrát určitou roli, jejímž prostřednictvím vytvářejí a získávají určitou image, tj. jsou jim ostatními připisovány konkrétní charakteristiky (Bátora 2004). V novém prostředí mezinárodních vztahů je úspěšné (na)plnění role podmíněno řadou faktorů, zejména představou o publiku, které má konkrétní roli akceptovat. V souladu s proměnou prostředí mezinárodních vztahů a s konceptem změn v racionalitách vládnutí jsou nedílnou součástí publika nevládní aktéři. Ti se stávají spoluvůrci rolí a současně těmi, kdo uznáním těchto rolí spoluvytvářejí (nový) image státu a legitimizují jeho zahraničně-politickou činnost.

Střední mocnosti Kanada a Norsko, tedy země, jež stály u rozšíření původně bilaterální Lysøenské deklarace na multilaterální HSN, jsou známy budováním své sociální identity a symbolické reputace právě prostřednictvím prosazování humanitarismu za pomoci vytváření neformálních koalicí i mimo HSN. Jejich organizačně-komunikační činnosti v HSN je

však možné považovat za kvalitativně vyšší stupeň partnerství, neboť důvodem jejich členství v klubu nejsou již ‚pouhé‘ společné zájmy, nýbrž je jím představa společného dobra (*common good*).³ Primárním důvodem vytvoření nadnárodního politického společenství je snaha o zajištění stabilního, čitelného a předvídatelného prostředí světové politiky, jehož základními charakteristikami jsou 1. vysoká soudržnost společenství a 2. (intersubjektivní) víra v jeho pokrok (Cox 1989). V každém makrostrukturálním uspořádání lze vysledovat skupinu států, jejichž politické činnosti lze označit za inovační a které jsou orientovány více ve prospěch prohlubování základních hodnot a institucí světového prostředí, než aktivity ostatních států⁴ Snahy o vylepšení světového prostředí a řádu tak lze považovat za *společné dobro*, neboť daným zemím nepřinášejí bezprostřední a přímý prospěch tak, jak je chápán (neo)utilitárními teoriemi (Cronin 2003: 4–5, 13, 20). V případě HSN je společným dobrem nejen prosazování lidské bezpečnosti, ale i socializace nových členů (zejména přijetí hodnot klubu) a velmi úzká spolupráce s nevládními aktéry.

Obr. 1. Politické kluby, překryvy a základní charakteristiky

Zdroj: vlastní obrázek.

Výše uvedené schéma shrnuje kontext HSN formou přehledu překryvů a vrstvení v politickém prostoru (koncept srovnej v Boyer 2003). Konkrétně se jedná o překryvy v *členství* vybraných zemí HSN mezi HSN, EU a NATO a z toho vyplývajícím překryvy přístupu k bezpečnosti (koncepte bezpečnostního uspořádání), typů jejich společné nadnárodní identity, konstitutivních pravidel, vzorců chování a primárních institucí. Nabídnuté schéma umožňuje *kontextualizaci* politických činností HSN a nabídne nám porozumění, které přesahuje lineární sledování cílů jednotlivých klubů. Překryvy nemusejí nezbytně znamenat harmonii, poněvadž členství, přístup k bezpečnosti i identity stejných zemí v různých klubech se mohou střetávat; namísto harmonie lze tedy spíše hovořit o spolupráci mezi těmito kluby a propojení/komplementaci bezpečnostních agend (obecný argument srovnej v Keohane 1984).

Následující text analyzuje projevy změn racionalit vládnutí, jež jsou spjaty s inovačními politickými činnostmi, konkrétně s propagací a prosazováním agendy lidské bezpečnosti a motivy vybraných členských států HSN pro prosazování agendy lidské bezpečnosti. Analyzované

státy jsme spojili do tří skupin, které sdílejí určité společné znaky: 1. střední mocnosti – Kanada, Norsko a Nizozemí, 2. neutrální státy – Irsko a Rakousko a 3. konsolidující se státy – Slovinsko a Řecko.

5. Střední mocnosti: Kanada, Norsko a Nizozemí

Jak jsme naznačili výše, první skupinou zemí, kterou budeme analyzovat, bude Kanada, Norsko a Nizozemí. Základním společným znakem, který tyto tři státy sdílejí, je jejich uznání jako středních mocností. Zatímco v případě Kanady a Norska je toto uznání široké (např. Behringer 2003; Henriksen Waage 2000; Nossal 1988; Nye 2002; Wood 1988), Nizozemí je střídavě chápáno jako střední mocnost (Neack 1995 a Wood 1998: 9) i jako malý stát (např. Breuning 1995). V této části stati se tedy nejprve zaměříme na projevy změn v racionalitách vládnutí, jejich souvislost s prosazováním agendy lidské bezpečnosti a motivy Kanady a Norska, ve druhé části pak budeme analyzovat Nizozemí.

Rozhodující příležitost pro budování své mezinárodní role získala Kanada i Norsko bezprostředně po druhé světové válce. Představitelé obou států zahájili intenzivní kampaň, která měla vést k etablování Kanady a Norska jako tzv. středních mocností (*middle powers*) (srovnej např. Hynek 2005). Role střední mocnosti byla založena na existenci konfliktu mezi velmocemi; motorem aktivit středních mocností bylo vědomí odpovědnosti chránit svět před ozbrojeným střetem velmocí (Neack 1995: 193). Kanadské a norské snahy byly v souladu se zahraniční politikou dalších států, které se – stejně jako Kanada a Norsko – považovaly za střední mocnosti: Austrálie, Brazílie, Nizozemí, Jugoslávie, Polsko, Belgie a Švédsko (Wood 1988: 9).

V průběhu několika desetiletí se Kanadě i Norsku podařilo vytvořit si image důvěryhodného státu respektujícího mezinárodní pravidla, principy a normy, který je ochoten obětovat své mocenské zájmy ve prospěch zájmů a společného dobra světového společenství (Neack 1995: 183). Vlády obou zemí se v letech 1948–1990 distancovaly od citlivých mezinárodních konfliktů (např. od raného izraelsko-palestinského konfliktu a Suezské krize /Henriksen Waage 2000/), staly se častými účastníky peacekeepingových operací (Kanada participovala celkem na 17 misích, druhé Švédsko na 15 misích, Irsko na 13 misích a čtvrté Norsko na 12 misích) (Neack 1995: 186) a významnými dárci rozvojové pomoci. Kanadská i norská zahraniční politika se staly důležitým hráčem se stabilizujícím efektem, a to nejen na půdě OSN, ale také v euroatlantické oblasti, resp. ve vztazích Východ-Západ. Oběma státům se tak během několika desetiletí podařilo dotvořit image země, která nezasahuje do velmocenské politiky a svou aktivitu směřuje do „mezer“, tzv. funkčních nik v mezinárodní politice (tzv. *niche diplomacy* – více viz dále)⁵, které velmoci nechávají prázdné.

Konec studené války a rozpad sovětské mocenské základny posílily přechodně roli středních mocností, neboť poskytly prostor pro uplatnění jejich kvalit a rozvinutí specifických národních identit. K erozi role a image „klasických“ středních mocností přispěl ve druhé polovině 90. let vzestup některých regionálních mocností prezentujících se jako nové střední mocnosti. Tyto státy, např. Argentina, Brazílie, Nigérie, Malajsie, Jihoafrická republika či Turecko, však postrádají vlídnou tvář tradičních středních mocností, nerespektují zásady multilateralismu, ani demokratické, lidsko-právní a mezinárodně-právní tradice. Svou roli střední mocnosti budují spíše na materiálním základě a vojensko-ekonomických schopnos-

tech (Jordaan 2003). Vlády většiny států, které byly vnímány jako střední mocnosti, si začaly od poloviny 90. let uvědomovat, že role „klasické“ střední mocnosti je nadále neudržitelná. To vedlo ve zmíněných zemích k oslabení mezinárodně-politické identity a k nejistotě o vlastní pozici v mezinárodním systému. Jak ukážeme, střední mocnosti se pokoušejí překonat své činnosti spojené s obdobím organizované modernity pomocí budování nové role, která by vycházela z image vlídných států.

Kanaďané i Norové věří, že jejich image jako vlídných států vychází z určitého typu *soft power*. Tato *soft power* by měla být založena na schopnosti ovlivňovat a utvářet politickou debatu a agendu mezinárodních institucí (Welsh 2004: 587), základní normativní a politické principy mezinárodní politiky a podporovat rozšiřování a přijímání kanadských a norských hodnot jako jsou lidská práva, demokracie, právní stát a mírové řešení sporů. Vlády obou států založily budování *soft power* na inovačních politických činnostech, jejichž výsledkem je institucionalizace aktivit podporujících posílení lidské bezpečnosti (které vyústily ve vytvoření HSN). V případě uznání *soft power*, tj. kladné odezvy ze strany mezinárodního společenství, se zvyšuje symbolický statut a tím i reputace dané země. Uznání role Kanady a Norska je posíleno proměnou vládní politiky obou států směrem k neoliberalní racionalitě vládnutí (viz dále). Občanská společnost a nevládní organizace jsou publikem, které uznává novou image obou zemí a současně pomáhá tuto image budovat (Hynek a Thomsen 2006).

Kanada i Norsko se pokoušejí hrát roli vlídného státu vytvářejícího a dbajícího zejména humanitárních zásad. Mezi tématy, která se objevují v rétorice představitelů obou států, převažuje podpora stability, sociální spravedlnosti a posílení postavení marginalizovaných skupin ve společnosti (*empowerment*). Pro kanadskou i norskou image je také nesmírně důležité, jaké motivy jsou přisuzovány poskytování rozvojové pomoci – ať se budou vlády snažit sebevíc, zřejmě se nevyhnou nařčení z prosazování národních zájmů. Soustředění se Kanady a Norska na podporu agendy lidské bezpečnosti, která je výrazně širší než oficiální rozvojová pomoc, umožňuje oběma zemím taková nařčení zpochybnit a zdůraznit humanitární rozměr vlastní politiky.

Někteří autoři zdůrazňují, že propagace a prosazování lidské bezpečnosti navazuje v případě Kanady a Norska úzce na hodnoty kanadské a norské společnosti – zejména humanitarismus, altruismus a velkorysost (Ashwort 1987 a Lumsdain 1993: 121). Vláda, která je zprostředkovatelem kolektivní vůle společnosti, vybírá z její kolektivní volby konkrétní témata, přenáší je do specifického politického prostředí a vytváří konkrétní politická opatření. Internalizace humanitarismu postupně oslabuje vliv politických a ekonomických proměnných v kanadské a norské domácí i zahraniční politice. Vlády a parlamenty obou zemí se jak v zahraničním obchodě, tak při poskytování oficiální rozvojové pomoci řídí humanitárními principy – pomoc a investice jsou poskytovány např. jen takovým státům, které respektují základní lidská práva a souhlasí s postupným přechodem k demokracii⁶.

V kanadském i norském politickém prostředí doprovází zmíněnou reflexi hodnot stále častěji nejrůznější interakce mezi vládními představiteli na straně jedné a nevládními organizacemi na straně druhé.

Díváme-li se na zahraniční politiku obou států, vidíme, že u nich došlo k posunu směrem k neoliberalní racionalitě vládnutí – témata a postupy, která kanadská a norská vláda využily k budování image vlastního státu, byly v souladu se zájmy nevládních aktérů. Občanská společnost a nevládní organizace neoslabují v těchto zemích vládní moc, spíše naopak, sdružování nevládních aktérů, posilování jejich samostatnosti a vytváření sítí a vlastních agend a priorit

posiluje kanadský i norský statut a uznání jejich role. Spolupráce se státem však také zvyšuje sílu a prestiž nevládních aktérů – ti se stávají vlivnějšími hráči v domácí i zahraniční politice a pronikají do tematických oblastí, které před několika lety patřily výhradně vládním činitelům.

Odradem neoliberálních změn v racionalitách vládnutí je průběh kampaně propagující přijetí zákazu výroby, použití a uskladnění náslapných min. Při jednáních o znění konvence a kampani za její přijetí se kanadská vláda spolehla na schopnosti, vliv, uznání a prestiž nevládních organizací. Zástupci *Mines Action Canada* (MAC) se dokonce stali součástí oficiálního týmu kanadského ministerstva zahraničních věcí zastupujícího Kanadu na zmíněných jednáních. Zástupci MAC byli také v neustálém kontaktu s parlamentem; členové parlamentu si od MAC vyžádali informace a návrhy doporučení rezolucí pro jednání o odstranění náslapných min (Price 1998: 624). Podobně je tomu i v Norsku. Představitelé norských nevládních organizací jsou běžně začleňováni do oficiálních delegací v OSN, a to zejména na jednáních týkajících se ochrany životního prostředí a lidských práv.

Kanada a Norsko zakládají své chování a jednání na humanitárních principech a principech multilateralismu, přičemž (humanitární) zahraniční politika je legitimizována spoluprací s nevládními aktéry. V kanadsko-norském případě je vztah mezi vládou a nevládními aktéry symbiotický – vlády těchto zemí otevřely pro nevládní aktéry prostor v oblastech dříve vyhrazených pro vládní činitele (diplomacie, bezpečnost) a nevládní aktéři nejednají ve snaze oslabit vládu. Posilování autonomie a aktivit nevládních aktérů produkuje pozitivní efekt ve formě přenosu prestiže a vládní tváře z nevládních aktérů na vládu a odpovědnosti z vlády na nevládní aktéry (Dean 1999; Foucault 1991).

Jak jsme zmínili, Nizozemí je střídavě chápáno jako střední mocnost i jako malý stát.⁷ Tato nejasná image Nizozemí v mezinárodní politice a nejasná představa o sobě samých posiluje po skončení konfliktu Východ-Západ snahu Nizozemí vyrovnat se s dilematem vlastního statutu v mezinárodní politice. Klíčovým nástrojem nizozemských aktivit se stala aktivní zahraniční politika. Nizozemí se tradičně podílelo na mírových operacích OSN a podporovalo humanitární a rozvojové programy v různých částech světa. Jako bývalá koloniální velmoc si udrželo zvláštní vztahy se svými koloniemi v Africe, Latinské Americe i Asii. Rozvojová, humanitární i technologická pomoc mají díky blízkému vztahu k bývalým koloniím v nizozemské zahraniční politice svoje místo a dlouhou tradici.

Zkoumáme-li nizozemskou politiku lidské bezpečnosti, vidíme, že důvodem nizozemského členství v HSN, resp. přijetí, propagace a prosazování agendy lidské bezpečnosti je 1. setřetí rozdílů mezi národní a mezinárodní bezpečností, resp. vztahu mezi teritorialitou a bezpečností státu v nizozemské zahraniční a bezpečnostní politice (pod vlivem koloniálního dědictví, narůstajícího počtu epidemií jako AIDS či SARS a jevů jako obchod s lidmi a drogami), 2. podobně jako u Kanady a Norska, snaha o budování nové zahraničně-politické identity nahrazující oslabující pozici střední mocnosti a 3. legitimizace nizozemských aktivit v zemích tzv. třetího světa (Waisová 2006).

V nizozemském případě však nelze při propagaci a realizaci agendy lidské bezpečnosti hovořit o přímém vztahu mezi státem a nevládními aktéry. Nevládní aktéři se spíše než iniciátory stávají vykonavateli projektů nizozemské vlády a publikem, které tyto činnosti legitimizuje. Oblasti jako diplomacie či bezpečnost jsou nadále řízeny výhradně státem, nizozemská politika nevykazuje tendence výrazně přenášet aktivity státu na nevládní aktéry a nevládní aktéři nejeví zájem významněji vstupovat do státní sféry. Jak jsme naznačili výše, motivem člen-

ství v HSN a prosazování agendy lidské bezpečnosti je snaha vlády udržet resp. posílit moc, image a prestiž státu a legitimizovat konkrétní aktivity v zemích tzv. třetího světa. Nizozemí dnes hraje spíše než roli střední mocnosti roli aktivisty a dobrého souseda, který své chování a jednání zakládá na humanitárních principech a principech multilateralismu.

6. Neutrální státy: Irsko a Rakousko

Druhou skupinou států, u nichž budeme zkoumat projevy změn v racionalitách vládnutí a jejich souvislost s prosazováním agendy lidské bezpečnosti a jejich motivy pro tyto aktivity, jsou Irsko a Rakousko. Zahraničně-politická identita obou států je silně ovlivněna jejich neutralitou, resp. jejím vnímáním. Irské i rakouské pojetí neutrality se mění již několik desetiletí, a to v souvislosti s proměnou evropského i mezinárodního prostředí. Od konce 50. let můžeme irskou neutralitu popsat jako neutralitu aktivní (pro typologii neutrality srovnej např. Luif 1994), rakouská neutralita pak tuto kvalitu získává od poloviny 60. let. Obě země se ve zmíněném období zapojily do peacekeepingových operací i dalších aktivit OSN, především programů rozvojových a humanitárních. Rakouské i irské pojetí neutrality se dále transformovalo po skončení konfliktu Východ-Západ, a to směrem k realistické (reflektující skutečné podmínky) politice.

Tato transformace byla u obou zemí ovlivněna zejména jejich členstvím v Evropské unii a rozvojem Společné zahraniční a bezpečnostní politiky, resp. Evropské bezpečnostní a obranné politiky (dále jen EBOP). Obě země se zdráhaly plně přijmout participaci na EBOP, přičemž hlavním argumentem byla právě neutralita. Většina členských zemí EU však označovala Irsko a Rakousko jako černé pasažéry evropské bezpečnosti a považovala neutralitu těchto zemí za překonanou (Luif 1994).

Irská a rakouská vláda i společnost se tak od druhé poloviny 90. let musejí vyrovnávat s erozí původně akceptované role neutrála. Neutralita přitom byla v obou zemích spojována s povinností obhajovat a naplňovat určité hodnoty, zejména humanitarismus, a oslabení uznání specifické rakouské a irské role vnímá velká část společnosti jako ztrátu zahraničně-politické identity, prestiže a image státu (Doyle 2005). Zdá se, že obě země pak na konci 90. let 20. století využily členství v HSN a participaci na propagování a naplňování agendy lidské bezpečnosti k překonání krize vlastní identity a k udržení image vládného státu, která však tentokrát není založena na neutralitě, nýbrž na členství v klubu HSN.

Zatímco motivace obou zemí pro participaci na aktivitách HSN má řadu společných znaků, o projevech změn v racionalitách vládnutí to říci nelze.

Spolupráce nevládních aktérů a irské vlády má dlouhou tradici, která je spojena zejména s protestantstvím a kvakerstvím. Od 80. let 20. století se v irské politické kultuře objevuje tzv. sociální partnerství, tj. partnerství mezi vládou a zájmovými skupinami, které stojí mimo volené funkce. Představitelé těchto zájmových skupin (církve, nevládní organizace atd.) hrají aktivní roli v rozhodovacím a politickém procesu a tato role je vládou podporována. Vedle sociálního partnerství se v irské politické kultuře objevuje i tzv. partnerství veřejného a soukromého sektoru. Zmíněné partnerství je založeno na konsenzu mezi oběma sektory o společných cílech, přičemž soukromý sektor dobrovolně přijímá i takové úkoly, které zpravidla plní veřejný sektor (www.dochas.ie/Documents/ngo-govt_relations.htm, ověřeno k 12. 2. 2006).

Ačkoliv se již před rokem 2004 v irské politice projevuje silný příklon k některým bodům agendy lidské bezpečnosti⁸ (Doyle 2005), přijímá irská vláda prosazování agendy lidské bezpečnosti postupně. Iniciátorem velké části aktivit v oblasti lidské bezpečnosti jsou irské nevládní organizace, které jsou sdružené v Irské asociaci nevládních rozvojových organizací *Dóchas* (má celkem 37 členů). Jedním z cílů *Dóchas* je mj. prohloubení formálního charakteru HSN. Tato formalizace by měla posílit zahraničně-politický status země.

Spolupráce mezi nevládními rozvojovými organizacemi a vládou v oblasti agendy lidské bezpečnosti je založena na celé síti vzájemných konzultačních struktur, které jsou tvořeny jak reprezentanty státu (MZV a další ministerstva), tak představiteli nevládních organizací a občanské společnosti. V roce 2006 uzavřelo ministerstvo zahraničních věcí strategickou partnerskou dohodu s *Dóchas* o finanční podpoře nevládních aktivit v oblasti prosazování lidské bezpečnosti (www.dochas.ie/Documents/ngo-govt_relations.htm, ověřeno k 12. 2. 2006).

Ačkoliv je vztah irské vlády a nevládních aktérů v oblasti lidské bezpečnosti silně symbiotický, nelze říci, že by stát nevládním aktérům otevřel prostor ve státem řízených oblastech jako je diplomacie apod. Současně je zřetelné, že se nevládním aktérům daří ovlivňovat vědění o bezpečnosti. V irském případě nelze dosud hovořit o přechodu k neoliberální racionalitě vládnutí v celé míře jako je tomu u Kanady a Norska, současně je však zřejmé, že nevládní aktéři participují na posilování image státu a vláda chápe nevládní aktéry jako strategické partnery.

Srovnáme-li irskou a rakouskou situaci, je zřejmé, že v rakouském případě k žádným významným změnám racionalit vládnutí nedochází. Garantem a klíčovým aktérem rakouských projektů lidské bezpečnosti je ministerstvo zahraničních věcí, hlavním partnerem rakouské vlády při prosazování agendy lidské bezpečnosti jsou programy a fondy OSN (UNIFEM, UNICEF a UNESCO), jejich specializované agentury (zejména, Mezinárodní organizace práce a Světová zdravotnická organizace) a další členské země HSN. Vedlejší roli pak hrají nevládní aktéři. Srovnáme-li důležitost připisovanou vládou vztahu s nevládními aktéry a mezinárodními vládními organizacemi, pak rakouské i regionální nevládní organizace zaujímají sekundární postavení. Partnerství s nevládními organizacemi je v rakouské perspektivě omezeno jen na určité tematické oblasti, především na postkonfliktní rekonstrukci, pomoci ženám a dětem a odminování. Ve srovnání s ostatními zkoumanými státy je vztah Rakouska k nevládním aktérům formální a o skutečné spolupráci lze hovořit jen v několika dílčích oblastech. Nevládní aktéři hrají v rakouském případě spíše úlohu publika, případně vykonavatele vládních projektů a stát si v klíčových oblastech zachovává svou jedinečnou roli.

7. Konsolidující se státy: Slovinsko a Řecko

Třetí skupinou států, u níž bychom chtěli analyzovat proměny racionalit vládnutí v souvislosti s prosazováním lidské bezpečnosti a jejich motivy pro zmíněné aktivity, jsou Slovinsko a Řecko. Slovinsko i Řecko prošly v posledních desetiletích procesem demokratizace a staly se významným bezpečnostním a stabilizačním hráčem v jihovýchodní oblasti Evropy. Oba zmíněné státy začaly svou zahraničně-politickou roli budovat po skončení konfliktu Východ-Západ. Díky historickému dědictví měly oba státy na počátku 90. let image nestabilních států s nejasnou budoucností. Slovinská i řecká společnost, ekonomika a politika začaly v první polovině 90. let procházet postupnou transformací, která byla významně ovlivněna imperativy vyplý-

vajícemi z členství v Evropské unii, resp. v případě Slovinska z asociačních dohod a přípravy na členství v EU. Oba státy tak postupně procházely procesem evropeizace, který s sebou mj. přinášel posilování role občanské společnosti a změnu hodnotové orientace a organizačních principů domácí, zahraniční a bezpečnostní politiky (Lesser et al. 2001: 68 a 103–105).

U obou států můžeme pozorovat, že ve snaze získat jasnou image, a to image demokratického státu respektujícího principy humanitarismu, přijímaly normy vyplývající z členství v EU a snažily se participovat na mezinárodních i regionálních aktivitách podporujících vznik a internalizaci norem mezinárodního práva. Slovinsko i Řecko zesílily svou aktivitu v legislativní oblasti, což vedlo k přijetí celé řady zákonů a ratifikaci mnoha mezinárodních dohod o ochraně národnostních menšin, lidských práv a humanitárních principů. Jedním z kroků, který měl potvrdit směřování Slovinska i Řecka a měl posílit nově formovanou mezinárodní image státu, byl vstup do klubu HSN. Členství v HSN a přijetí, resp. prosazování principů lidské bezpečnosti je oběma státy nahlíženo jako součást a potvrzení nové tváře a z toho vyplývající nové role v mezinárodních vztazích.

Ačkoliv zejména ve slovinském případě můžeme hovořit o významné spolupráci vlády a nevládních aktérů při prosazování principů lidské bezpečnosti, ani ve slovinském, ani v řeckém případě nedochází k výraznější proměně racionalit vládnutí. To je patrné i z toho, že slovinskými partnery při realizaci politiky lidské bezpečnosti jsou další státy HSN (především Rakousko a Jordánsko) a mezinárodní vládní organizace. Samotné aktivity a projekty slovinské vlády jsou implementovány slovinskými nevládními aktéry. Formování slovinské občanské společnosti a nevládních organizací je hluboce ovlivněno komunistickou minulostí státu – slovinské nevládní organizace jsou relativně mladé, přičemž jednotlivé sítě spolupráce a dialogu se teprve utvářejí. Stát formování soukromého sektoru – zejména nevládních aktérů – podporuje, neboť jsou významnou součástí publika, které legitimizuje zahraniční politiku.

V současné době působí ve Slovinsku přibližně 40 nevládních organizací, jejichž aktivity úzce souvisejí s prosazováním principů lidské bezpečnosti. Slovinské organizace se soustředí zejména na ochranu dětských práv, pomoc dětem s psychosociálními a psychosomatickými obtížemi, humanitární práci, pomoc obětem obchodu s lidmi apod. Některé ze zmíněných organizací (15) vytvořily v roce 2005 platformu *Slovinské nevládní rozvojové organizace*, jejímž cílem je budovat dlouhodobě udržitelný dialog s vládou (především MZV) a státními institucemi (Bister 2005). Vytvoření platformy předcházelo několik pokusů (v roce 2001 a 2004) o zajištění komunikace mezi vládou a nevládními aktéry, kdy v roce 2004 akceptovalo slovinské MZV v oficiálním prohlášení pravidelný dialog s nevládními rozvojovými organizacemi (Bister 2005: 10).

V řeckém případě spadala agenda lidské bezpečnosti až do roku 2000 výhradně do portfolia ministerstva zahraničních věcí. V roce 2000 byla ustavena národní rozvojová agentura – *Hellenic Aid*, do jejíž činnosti jsou pod tlakem Evropské unie zapojovány regionální a národní nevládní organizace, na něž je delegována implementace některých projektů. Významným rysem vztahu mezi řeckou vládou a nevládními aktéry je skutečnost, že řada nevládních organizací (např. *International Olympic Truce Center/2004*) vznikla v souvislosti s naplňováním agendy lidské bezpečnosti za podpory řecké vlády a mezinárodních (nevládních) organizací. V řeckém prostředí dosud neexistuje silná a jednotná platforma nevládních aktérů, kteří by vůči vládě vystupovali v roli inovátorů. Řecké nevládní aktéry nelze považovat ani za iniciátory vládních aktivit ani za významné hráče v oblasti rozhodovacího a politického procesu.

8. Závěrem

Předkládaná stať se zaměřila na studium proměn vztahů mezi vládami vybraných členských zemí HSN a nevládními aktéry na pozadí plnění agendy lidské bezpečnosti. Problematika byla zkoumána na dvou úrovních, konceptuálně-teoretické a empirické. Východiskem tohoto výzkumu bylo přesvědčení autorů, že proměny racionalit vládnutí, konkrétně myšlenka, že zvyšování vlivu, počtu aktivit a odpovědnosti nevládních aktérů souvisí spíše než s oslabováním moci státu, resp. s jejím přenosem ze státu na nevládní aktéry, s formováním partnerského vztahu mezi vládami a nevládními aktéry. Partnerský charakter vztahů mezi vládami a nevládními aktéry je umožněn transformací pojetí moci a specifickými zájmy některých států a nevládních aktérů. Důležitou roli hraje skutečnost, že specifické zájmy vlád vybraných zemí, jež jsou vtěleny do představy společného dobra, i nevládních aktérů s nimi úzce spolupracujících se z velké části překrývají. Jak stať ukázala v první části představením přístupu změn v racionalitách vládnutí, této shody ve společných zájmech vybraných zemí a nevládních aktérů není dosaženo mechanismem konfrontace mezi dvěma entitami a údajně ‚úspěšným‘ tlakem nevládních aktérů na vládní představitele, jak tvrdí Rosenau. Shodu ve specifických zájmech je naopak lépe možné vypodobit jako kombinaci rozšíření koncepce bezpečnosti v řadě zemí a předefinování řady témat do humanitárního rámce uvnitř nové struktury bezpečnostního terénu. Tento teoretický vhled byl potvrzen v empirické části, v níž bylo nastíněno funkční partnerství vlád a nevládních aktérů, stejně jako povaha nově vytvořených činností v rámci agendy lidské bezpečnosti.

Stať měla současně ukázat, že motivace zemí sdružených v HSN není vyčerpána výhradně snahou o naplňování jejich představ o společném dobru, tj. propagováním a prosazováním lidské bezpečnosti, nýbrž i pokusem překonat zastaralost či dokonce krizi zahraničně-politické identity v novém makrostrukturálním uspořádání po konci studené války. Jakkoliv formální členství vybraných zemí v HSN naznačuje podobnosti v prioritách a hodnotách zemí, při hlubší analýze je patrné, že mezi jednotlivými státy existují rozdíly. K tomu byla použita dvě teoretická východiska: 1. přístup proměn racionalit vládnutí a 2. reflexivní pohled na vytváření kolektivních identit. Syntézou zmíněných východisek lze ukázat jednotlivé rozdíly a následně získat plastičtější obraz. Jak ukázala část zkoumající HSN jako nadnárodní politické společenství i část studující vybrané země empiricky, dvě zakládající země – Kanada a Norsko – vykazují veškeré charakteristiky středních mocností snažících se vytvořit nový image země, která naplňuje agendu lidské bezpečnosti právě postupem neoliberalní racionality vládnutí. Tento režim spočívá v přenášení zodpovědnosti za plnění agendy lidské bezpečnosti na nevládní aktéry, kteří díky svým činnostem pomáhají legitimizovat zahraničně-politické aktivity, a tím i dotvářet image těchto států. Současně se ukázalo, že jen některé vlády byly ochotné uznat témata, která sekuritizovali nevládní aktéři, a participovat nejrůznějšími způsoby na humanitárních kampaních. Tuto rozdílnost je možné vysvětlit právě pomocí různého stupně rozšíření konceptu bezpečnosti ve studovaných zemích HSN, jež je úzce spojeno s racionalitami vládnutí.

V čem se vybrané země lišily, byla míra tohoto režimu: v uvedené skupině nalezneme jak země, jež jsou charakteristické inovačními politickými činnostmi – jako Kanada a Norsko, tak země, jež se uchylují i v rámci této nové agendy ke spíše tradičním postupům v naplňování cílů klubu, jako Rakousko, Slovinsko a Řecko. Rakouský, slovinský a řecký případ ukazuje,

že neméně důležitá je analýza motivů členů na pozadí procesu utváření/redefinice jejich specifických národních identit. Ačkoliv tyto země svou účastí v HSN signalizují mezinárodnímu společenství svoji vyspělost, pokrokovost a schopnost být partnerem Kanady a Norska v humanitární oblasti, analýza vztahu vlád těchto zemí s nevládními aktéry ukazuje, že se prozatím jedná spíše o identitární zviditelnění, nežli o trvalejší změnu racionality vládnutí. Dle našeho soudu je však možné očekávat, že u zkoumaných zemí by pokračující socializace do konstitutivních norem HSN vytvořených Kanadou a Norskem mohla zmenšit rozdíly v racionalitách vládnutí, resp. vést k jejich změně směrem k posílení neoliberální racionality.

Na úplný závěr lze říci, že nový partnerský vztah, jenž byl studován mezi vybranými zeměmi sdruženými v HSN a nevládními aktéry, představuje velmi účinný typ interakce jak z hlediska výsledku, tak i z demokratizace světové politiky. Současnou formu HSN tak lze vnímat z úhlu možného budoucího vývoje jako fenomén, v rámci něhož dochází k institucionalizaci neoliberální racionality vládnutí. Co se týče obsahu inovačních politických činností, je možné říci, že HSN posléze představuje pokrokovou platformu, která prakticky dokazuje, že relativně nový koncept lidské bezpečnosti lze prakticky převést do řady propojených a koordinovaných politik.

Poznámky:

1. Hovoříme-li o nevládních aktérech, máme na mysli entity, pro něž není cílem vytvářet zisky a jejich činnosti jsou formovány sledováním společných zájmů či společného dobra ve prospěch širšího společenství. Význam termínu je tak v této stati možné chápat jako blízký terminům „občanská společnost“ a „nevládní organizace“, ačkoliv autoři uznávají rozdíly mezi těmito termíny (pro alternativní koncept globální občanské společnosti srov. např. Císař 2003).
2. Každou analýzu „střední mocnosti“ znesnadňuje skutečnost, že v mezinárodních vztazích nenaženeme shodu o definici střední mocnosti. V českém prostředí navíc setrvává dilema, jak termín „middle power“ překládat. Běžnější než označení „střední mocnost“ je použití označení „středně velký stát“. V této stati používáme pojem střední mocnost, a to zejména proto, že významným aspektem našeho výzkumu je vliv proměny pojetí moci a racionalit vládnutí. Předkládaná stať analyzuje střední mocnosti prostřednictvím studia idejí a připsaných charakteristik, konkrétně potom konstrukcí a vnímání sebe samých jako středních mocností a následného uznání tohoto statusu mezinárodním společenstvím. Samotné definování střední mocnosti souvisí se skutečností, že v mezinárodním systému se nacházejí malé, střední a velké státy. Je také otázkou, jaké jsou určující znaky velmocí, střední mocnosti a malého státu – zda to je velikost území, počet obyvatel, velikost HDP atd. Co tedy chápeme jako střední mocnost? Jedním z určujících prvků hierarchie států může být hierarchie moci, která je fundamentální determinantou mezinárodního jednání států. Střední mocnosti jsou státy, které se nacházejí – co se týká mocenského potenciálu – mezi velmocemi na straně jedné a malými státy na straně druhé. Střední mocnosti bychom měli spíše než podle jejich velikosti a geografického umístění rozeznávat na základě jejich schopností a kapacit. To, zda určitý stát budeme chápat jako střední mocnost, tak nezávisí ani tak na počtu obyvatel a velikosti HDP jako spíše na určitém typu chování daného státu. Střední mocnosti sdílejí určité preference pro určitou taktiku v mezinárodní politice, preferují zejména multilaterální a na normách založené jednání. Střední mocnost hledá multilaterální řešení mezinárodních problémů, tenduje k hledání kompromisů v mezinárodních konfliktech a pokouší se vyvolat dojem „vládného mezinárodního účastníka“ (Behringer 2003: 2; přístupy ke studiu středních mocností srov. v Hynek 2005).
3. Co se týče rozdílu mezi „společnými zájmy“ a „společným dobrem“, prvně uvedené jsou prozrazovány za účelem dosažení Pareto-optimálního výsledku týkajícího se rozdělení materiálních

zdrojů v případech, v nichž není možno dosáhnout takového výsledku unilaterální akcí; druhý koncept je kvalitativně jiný a nelze jej uchopit neoutilitárními teoriemi proto, že účelem institucí vytvořených kolem konceptu společného dobra není přidělování zdrojů jednotlivým členům, nýbrž konsensus členů v otázce základních normativních a politických principů. Za společné dobro (*common good*) lze považovat takové aktivity, resp. statky, které konkrétním aktérům nepřinášejí bezprostřední a přímý prospěch. Příkladem „společného dobra“ může být poskytování peace-keepingových sil či humanitární a rozvojové pomoci do oblastí, v nichž dané země nemají žádné materiální zájmy.

4. Oran Young (1986) hovoří v této souvislosti o „zvyklostech [těchto zemí] spolupracovat“ (habits of cooperation).
5. *Niche diplomacy* zahrnuje koncentrování prostředků a zdrojů do specifických oblastí, z nichž je možné zpětně získávat užitek spíše než tyto oblasti zcela obsadit a ovládnout (Cooper-Higgott-Nossal podle Behringer 2003: 2).
6. V kanadském i norském případě lze říci, že tato pravidla jsou respektována téměř bezvýtku, přičemž mají dlouholetou tradici. Preferování humanitárních principů před politickými a ekonomickými zisky ukazuje v kanadském případě nezávanost oficiální rozvojové pomoci na konkrétní využití a zastavení prodeje zbraní Izraeli v období vlády Lestra Pearsona, v norském případě přijetí zásad pro obchod se zbraněmi. Kanada se v Suezské krizi snažila vyhovět Velké Británii a pomoci Izraeli v jeho těžké pozici, avšak nepřála si, aby její zbraně byly použity pro agresivní účely. Kanada v roce 1955 dvakrát pozastavila prodej zbraní do Izraele v reakci na izraelské útoky na arabské cíle. V roce 1956, kdy měla Kanada prodat další zbraně Izraeli, si vymínila, že tyto zbraně budou použity jen pro defenzivní účely. Poté, co Izrael napadl Egypt, však obchod opět pozastavila (Henriksen Waage 2000: 209). Co se týká kanadské oficiální rozvojové pomoci, Kanada patří k těm státům, jejichž rozvojová pomoc je z větší části tzv. nezávaná, tj. umožňuje přijímajícím státům nakupovat jakýkoliv druh zboží kdekoliv (tedy i mimo Kanadu). Norský parlament (Storting) přijal v roce 1959 rozhodnutí o zásadách prodeje zbraní a munice. Podle rozhodnutí Stortingu nesmí Norsko prodávat zbraně a munici do zemí, v nichž probíhá válka či u nichž existuje důvodná obava z vypuknutí ozbrojeného konfliktu. V roce 1997 parlament jednohlasně podpořil vládní návrh o činnosti ministerstva zahraničních věcí – zahraniční aktivity Norska se musejí řídit demokratickými principy a respektovat základní lidská práva (Report No. 36).
7. Podle některých autorů je zlomovým bodem pro ztrátu statutu střední mocnosti oslabení role Nizozemí v EHS a NATO v 60. letech 20. století, kdy na úkor Nizozemí posílily svůj vliv v evropské politice Německo, Velká Británie a Francie – srovnej např. Drulák a Druláková 2000: 48–49.
8. V období svého členství v Radě bezpečnosti OSN (2001–2002) tlačilo Irsko na rozšíření projednávané agendy RB OSN o otázky různých přístupů a nástrojů řešení konfliktů, o otázky vztahu mezi předcházením vypuknutí násilí a poskytováním rozvojové pomoci, o negativních humanitárních dopadech sankcí a o postavení žen v ozbrojených konfliktech. Irsko také jednoznačně hájilo nutnost vzniku Mezinárodního trestního soudu a odmítalo poskytování jakýchkoliv výjimek americkým vojákům nebo zástupcům USA v misích OSN (Doyle 1995).

Literatura:

- Ashworth, John. 1987. „The Relationship between Capitalism and Humanitarianism.“ *The American Historical Review*, 813–828.
- Bátora, Jozef. 2004. „Identita a štátny záujem v slovenskej zahraničnej politike.“ *Medzinárodné otázky* 13, č. 2, 39–54.
- Bátora, Jozef. 2005. *Multistakeholder Public Diplomacy of Small and Medium-Sized States: Norway and Canada Compared*, Paper Presented to the International Conference on Multistakeholder Diplomacy, Mediterranean Diplomatic Academy, Malta, February 11–13.

- Behringer, Ronald M. 2003. *Middle Power Leadership on Human Security*. Paper presented at the annual meeting of the Canadian Political Science Association, Halifax, Nova Scotia, May 20-June 1, 2003.
- Bister, Anita. 2005. *Development NGOs in Slovenia*. Country Report. TRIALOG. Development NGOs in the enlarged EU.
- Boyer, Mark A. 2002. „Club Identity and Collective Action: Overlapping Interests in an Evolving World System.“ In: *Political Space. Frontiers of Change and Governance in a Globalizing World*. Eds. Yale H. Ferguson a Barry RJ Jones. New York: SUNY.
- Breuning, Marijke. 1995. „Words and Deeds: Foreign Assistance Rhetoric and Policy Behavior in the Netherlands, Belgium, and the United Kingdom.“ *International Studies Quarterly* 39, č. 2, 234–254.
- Císař, Ondřej. 2003. „Vzniká globální občanská společnost? Nestátní aktéři ve světové politice.“ *Mezinárodní vztahy* 38, č. 4, 5–23.
- Cooper, Andrew F., ed. 1997. *Niche diplomacy: Middle Powers after the Cold War*. New York: St. Martin's Press.
- Cox, Robert. 1989. „Middlepowermanship, Japan, and the Future World Order.“ *International Journal* 44, č. 4, 823–862.
- Cronin, Bruce. 1999. *Community under Anarchy. Transnational Identity and the Evolution of Cooperation*. New York: Columbia University Press.
- Cronin, Bruce. 2003. *Institutions for the Common Good. International Protection Regimes in International Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dean, Mitchell M. 1999. *Governmentality: Power and Rule in Modern Society*. London: Sage.
- Doyle, John. 2005. *International and Domestic Pressures on Irish Foreign Policy: an analysis of the UN Security Council term 2001–2002*. Working paper 5 of 2005. Working papers in International studies, Dublin City University.
- Drulák, Petr a Druláková, Radka. 2000. *Tvorba a analýza zahraniční politiky*. Vysoká škola ekonomická v Praze.
- Foucault, Michel. 1991. „Governmentality“ In: *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. Eds. Burchill, Graham a Gordon, Colin a Miller, Peter. Chicago: University of Chicago Press.
- Foucault, Michel. 1984. „Nietzsche, Genealogy, History“ In: *The Foucault Reader*. Ed. Rabinow, Paul. London: Penguin.
- Gordon, Colin. 1991. „Governmental Rationality. An Introduction.“ In: *The Foucault Effects: Studies in Governmentality*. Eds. Burchill, Graham a Gordon, Colin a Miller, Peter. Chicago: University of Chicago Press.
- Held, David a McGrew, Anthony G, eds. 2000. *Governing Globalization: Power, Authority, and Global Governance*. London and New York: Polity Press.
- Henriksen Waage, Hilde. 2000. „How Norway Became One of Israel's Best Friends.“ *Journal of Peace Research* 37, č. 2, 189–211.
- Hynek, Nikola. 2005. „Canada as a Middle Power: Conceptual Limits and Promises.“ *Central European Journal of Canadian Studies*, 33–43.
- Hynek, Nikola a Thomsen, Robert C. 2006. „Keeping the Peace and National Unity. An Analysis of the Relationship between Canada's National and International Identities.“ *International Journal*. (přijato k publikaci)
- Jordaan, Eduard. 2003. „The concept of a middle power in international relations: distinguishing between emerging and traditional middle powers.“ *Politikon* 30, č. 2, 165–181.
- Keohane, Robert O. a Nye, Joseph S. 1971. „Transnational Relations and World Politics: An Introduction.“ *International Organization* 25, č. 3, 329–350.
- Larner, Wendy a Walters, William, eds. 2004. *Global Governmentality: Governing International Spaces*. London: Routledge.
- Lesser, Ian a Larrabee, Stephen a Zanini, Michele a Vlachos, Katia. 2001. *Greece's New Geopolitics*. RAND.
- Luif, Paul. 1994. „Die Integrationspolitik der europäischen Neutralen.“ In *Ausweg EG? Innenpolitische Motive einer aussenpolitischen Umorientierung*. Pelinka, Anton a Schaller, Christian a Luif, Paul. Wien/Köln/Graz, Studien zur Politik und Verwaltung, Bd. 47, 271–305.

- Lumsdaine, David. 1993. *Moral Vision in International Politics: The Foreign Aid Regime 1949–1989*. Princeton University Press.
- Neack, Laura. 1995. „UN Peace-keeping: In the Interest of Community or Self?“ *Journal of Peace Research* 32, č. 2, 181–196.
- Nossal, Kim Richard. 1988. „Mixed Motives Revisited: Canada’s Interests in Development Assistance.“ *Canadian Journal of Political Science* 21, č. 1, 35–56.
- Nye, Joseph S. Jr. 2002. *The Paradox of American Power. Why the World’s only Superpower can’t go it alone*. Oxford University Press.
- Price, Richard. 1998. „Reversing the Gun Sights: Transnational Civil Society Targets Land Mines.“ *International Organization* 52, č. 3, 613–644.
- Price, Richard and Reus-Smit, Christian. 1998. „Dangerous Liaisons? Critical International Theory and Constructivism.“ *European Journal of International Relations* 4, č. 3, 259–294.
- Ravenhill, John. 1998. „Cycles of Middle Power Activism: Constraint and Choice in Australian and Canadian Foreign Policies.“ *Australian Journal of International Affairs* 52, č. 3, 309–327.
- Report No. 36 to the Storting 04–05*. Export of defence material from Norway in 2004, export control and international non-proliferation cooperation.
- Ringmar, Erik. 1996. *Identity, Interest and Action. A Cultural Explanation of Sweden’s Intervention in the Thirty Years War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rosenau, James N. 1990. *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rosenau, James N. a Czempiel, Ernst-Otto, eds. 1992. *Governance without Government: Order and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ruggie, John G. 1998. *Constructing the World Polity: Essays on International Institutionalization*. London: Routledge.
- Said, Edward W. 1993. *Culture and Imperialism*. New York: Alfred A. Knopf.
- Sending, Ole J. a Neumann, Iver B. 2004. *The Power of Civil Society: Governmentality Analysis Trumps the Literature on Global Governance*. Paper presented to the Annual Conference of the ISA, March 2004.
- Young, Oran R. 1986. „International Regimes: Toward a New Theory of Institutions.“ *World Politics* 39, č. 1, 104–122.
- Waisová, Šárka. 2005. *Bezpečnost – vývoj a pojetí konceptu*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Waisová, Šárka. 2006. „Lidská bezpečnost – pojetí a strategie: komparace přístupů členských států EU angažujících se v Human Security Network.“ *Mezinárodní vztahy* 1/2006, 58–73.
- Wood, Bernard. 1988. *The Middle Powers and the General Interest*. Ottawa, Ontario: The North-South Institute.